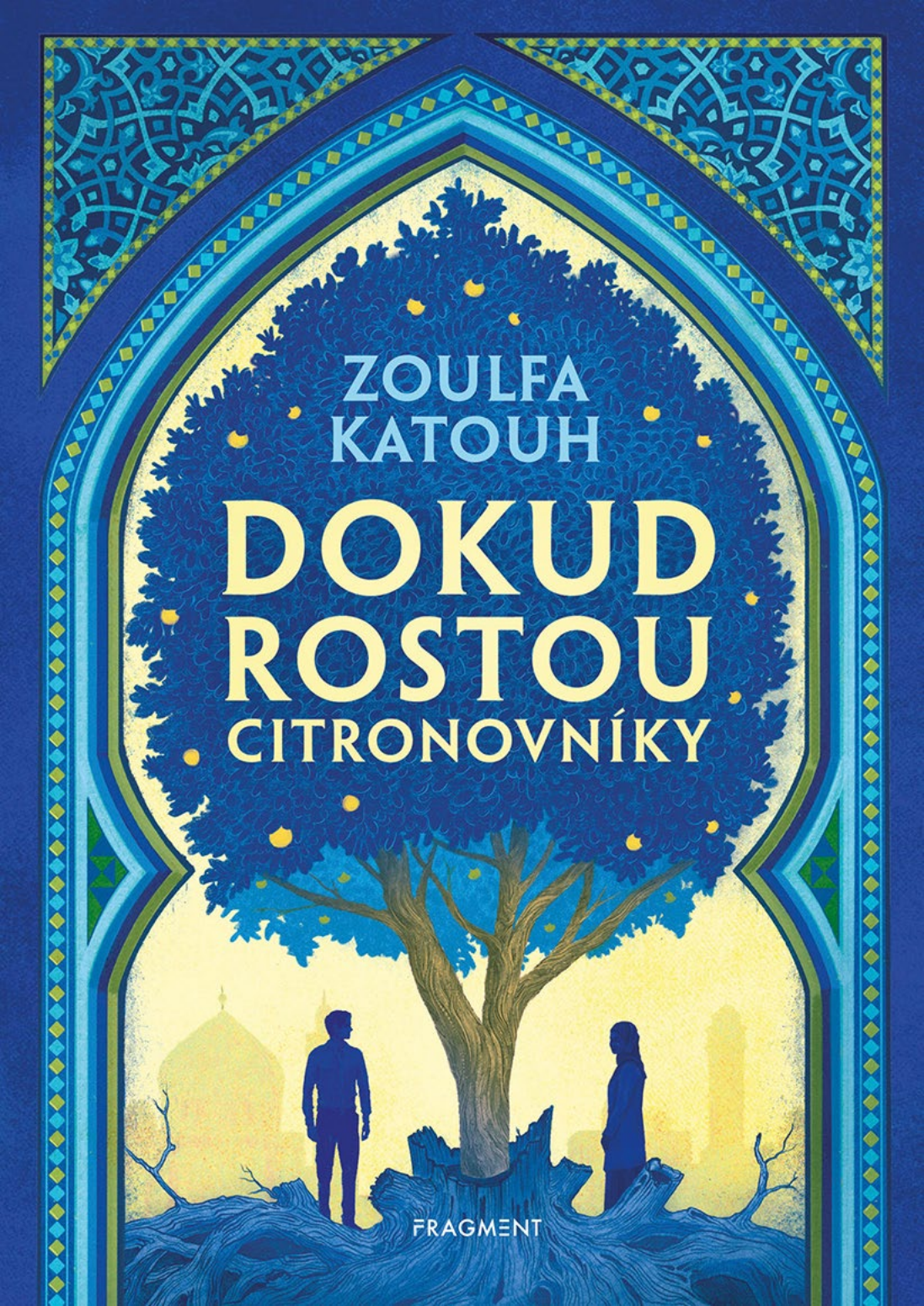


The book cover features a large, stylized tree with a thick, gnarled trunk and a dense, rounded canopy. The tree is rendered in shades of blue and green, with small yellow dots scattered throughout its foliage. The tree is set within a large, arched frame that has a decorative border of blue and yellow geometric patterns. The background within the arch is a light yellow, and the overall background of the cover is a solid dark blue. At the base of the tree, two silhouetted figures, a man and a woman, stand facing each other. In the background, behind the tree, are silhouettes of domed buildings, likely mosques or minarets. The title and author's name are printed in white and yellow text over the tree's canopy.

ZOULFA
KATOUH

DOKUD
ROSTOU
CITRONOVNÍKY

FRAGMENT

Dokud rostou citronovníky

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.fragment.cz
www.albatrosmedia.cz

FRAGMENT

Zoulfa Katouh

Dokud rostou citronovníky – e-kniha

Copyright © Albatros Media a. s., 2025

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS  **MEDIA**

**ZOULFA
KATOUH**

**DOKUD
ROSTOU
CITRONOVNÍKY**

Přeložil Radovan Baroš

FRAGMENT

Dokud rostou citronovníky je román inspirovaný skutečnými událostmi během tzv. Arabského jara. Odehrává se v surovém a válkou zpustošeném prostředí města Homsu. Obsahuje scény zobrazující fyzické, psychické a sexuální násilí, popisy duševních traumat a smrt. Pokud jste na některý z popisovaných jevů zvýšeně citliví, vezměte na vědomí, že některé pasáže pro vás mohou být stresující.

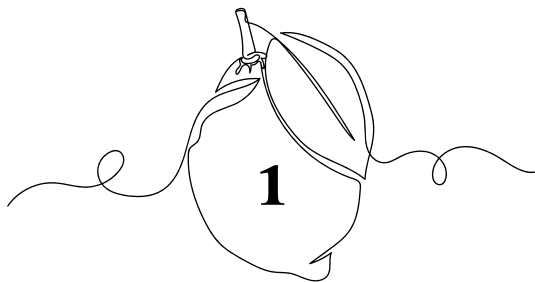
*Věnováno Hajao Mijazakimu, který dal mé fantazii křídla,
Alimu al-Tantawimu, který v ní podnítil revoluci,
a všem Syřanům, kteří milovali svou vlast,
žili pro ni a zemřeli pro ni. Jednoho dne se vrátíme domů.*

نُومِيْلًا يَهْتَنِي نَا لَاحْمُو الْفَطِ بُجْنَسَ دَ نَوْمِيْلَ لُكْ

يُنَابِقُ رَاذِنِ

„Z každého citronu se narodí dítě
a citronovníky nikdy nepřestanou růst.“

Nizár Kabbání



Na regálu leží tři scvrklé citrony a plastový sáček s pitou, která je spíš suchá než plesnivá.

To je vše, co má tento supermarket v nabídce.

Než si je vezmu, dívám se na ně unavenýma očima a při každém pohybu cítím bolest v kostech. Ještě jednou projdu prázdné, zaprášené uličky v naději, že jsem třeba něco přehlédla, ale jediné, na co narazím, je intenzivní pocit nostalgie. Pomyšlení na dny, kdy jsme sem s bratrem po škole spěchali a brali si do náruče pytlíky chipsů a gumových medvídků. To ve mně vyvolá vzpomínky na Mamu¹⁾ a na to, jak kroutila hlavou a pokoušela se neusmívat na děti se zarudlými tvářemi a naivními očima, které se usilovně snažily napěchovat svou kořist do batohů. Hladila nás po vlasech a...

Zavrtím hlavou.

To by stačilo!

Když se ujistím, že v krámu už není žádné další zboží, dověču se k pultu, abych za citrony a chleba zaplatila penězi z Babových úspor.

1) Slova Mama a Baba jsou arabské výrazy pro domácí označení matky a otce. Pro zachování autentičnosti je autorka používá i v anglickém originálu, proto zůstaly zachovány i v českém překladu.

Tím, co stihl vybrat před oním osudným dnem. Majitel, plešatý sedesátník, se na mě soucitně usměje a vrátí mi drobné.

Před supermarketem mě přivítá obraz zkázy. Neodvracím pohled, jsem na tu hrůzu zvyklá, ale umocňuje to úzkost v mém srdci.

Rozpraskaná silnice, asfalt proměněný v suť. Prázdné skelety šedivých budov se hroutí, jako by se živly snažily dokončit to, co začaly vojenské bomby. Naprostá a absolutní zkáza.

Slunce sice už pomalu rozpouští pozůstatky zimy, ale přesto je stále ještě chladno. Jaro, symbol nového života, do zdevastované Sýrie nedorazilo. A do mého města Homsu už vůbec ne. Z mrtvých, k zemi se sklánějících větví stromů a všudypřítomných trosek čiší bezútěšné zoufalství, jemuž vzdoruje jen naděje v lidských srdcích.

Slunce visí nízko na obloze a začíná se s námi loučit, oranžové tóny okolních barev se pomalu mění na sytě modré.

„Sedmikrásky. Sedmikrásky. Sladkovonné sedmikrásky,“ mumlám si sama pro sebe.

Před supermarketem stojí několik mužů. Tváře mají propadlé a poznamenané podvýživou, ale v očích jim žhnou plamínky hněvu. Když procházím kolem, slyším útržky jejich rozhovoru, ale nezdržuju se posloucháním. Víím, o čem mluví. Mluví o tom, o čem mluví všichni už posledních devět měsíců.

Jdu rychle, nechci poslouchat. Víím, že vojenské obléhání, jemuž čelíme, je rozsudkem smrti, že naše zásoby potravin se tenčí a že umíráme hladu. Víím, že nám v nemocnici každým dnem dojdou léky. Víím to, protože dnes jsme operovali bez anestezie. Lidé umírají na ztrátu krve a infekce, a já jim nedokážu pomoci. A víím, že nás všechny čeká osud horší než smrt, pokud Svobodná syrská armáda nedokáže zastavit postup vládní armády na Starý Homs.

Zatímco se ploužím domů, zvedne se chladný vítr a já si pevně stáhnou hidžáb kolem krku. Palčivě si uvědomuju zaschlou krev, která mi uvízla pod rukávy laboratorního pláště. Každý život, který se mi během směny nepodaří zachránit, vsákne další kapku krve do mého vlastního já. Nezáleží na tom, kolikrát si umyju ruce, krev našich bojovníků mi tak jako tak prosákne pod kůži a pak hlouběji do mých buněk. Teď už je patrně součástí mého DNA.

A dnes mi v hlavě navíc uvízl i zvuk amputační pily, protože doktor Zijád mě nechal asistovat.

Sedmnáct let mě Homs vychovával a živil mé sny. Chtěla jsem vystudovat univerzitu s vyznamenáním, získat skvělé místo farmaceutky v nemocnici Zaitúna a nakonec odjet ze Sýrie, abych poznala svět.

Splnil se mi však jen jeden z těchto snů. A ještě ne tak, jak jsem si to představovala.

Před rokem vypukly v našem regionu revoluce Arabského jara a také u nás v Sýrii se lidí zmocnila naděje. Začalo se ozývat volání po svobodě. Diktatura odpověděla tím, že rozpoutala peklo.

Vládní armáda záměrně cílila své útoky na nemocnice a lékaři se stali skoro tak vzácní jako hlasitý smích. Avšak přesto, že skoro všichni doktoři už byli po smrti, bomby padat nepřestaly a v nemocnici Zaitúna potřebovali každou pomocnou ruku. Dokonce i provozní pracovníci byli povýšeni na zdravotníky. Po roce studia farmacie mě najednou pokládali za ekvivalent zkušeného lékaře a poté, co byl poslední farmaceut pohřben pod sutinami svého domu, jsem neměla jinou volbu než zaujmout jeho místo.

Nezáleželo na tom, že mi bylo teprve osmnáct. Nebylo důležité, že se mé lékařské zkušenosti omezovaly na věty v učebnicích. To vše

jsem dohnala, když přede mnou leželo první tělo, které jsem měla zasít. Smrt je výborná učitelka.

Za posledních šest měsíců jsem asistovala u víc operací, než dokážu spočítat, a zatlačila jsem víc mrtvých očí, než jsem si myslela, že kdy zatlačím.

Takhle můj život vypadat neměl.

Zbytek cesty domů mi připomíná černobílé fotografie Německa a Londýna po druhé světové válce. Jako bych byla v učebnici dějepisu. Vybombardované domy, z jejichž útrob se na ulici vyvalilo dřevo a beton jako vyhřezlé vnitřnosti. Všudypřítomný zápach stromů spalených na popel.

Ledový vzduch se prokousává skrz obnošenou látku mého laboratorního pláště a z jeho chladného doteku mi naskakuje husí kůže. „Řimbaba,“ zamumlám. „Vypadá jako sedmikráska. Léčí horečku a artritidu. Řimbaba. Řimbaba. Řimbaba.“

Konečně spatřím domov a s úlevou si vydechnu. Není to dům, v němž jsem kdysi bydlela s rodiči; je to dům, ve kterém bydlím s Laylou od té doby, co na ten náš spadla bomba. Bez ní bych skončila na ulici.

Laylin dům – náš společný dům – je jednopatrový domek vmáčkнутý mezi další podobné. Všechny mají díry po kulkách, které zdobí zdi jako nějaké morbidní umění. Všechny jsou tiché, smutné a osamělé. Naše čtvrt je jednou z posledních, kde jsou domy ještě z většiny nedotčené bombardováním. V ostatních čtvrtích se spí pod rozbitými střechami nebo na ulici.

Zámek je rezavý, a když otočím klíčem, zavrzá. „Jsem doma!“ zavolám.

„Tady jsem!“ odpoví Layla.

Přišly jsme na tento svět společně, protože naše matky sdílely stejný pokoj v porodnici. Je to moje nejlepší kamarádka, moje opora, a protože se zamilovala do mého bratra Hamzy, tak i moje švagrová.

A teď, po tom všem, co se stalo, jsem za ni zodpovědná, protože je to jediná rodina, která mi ještě zbývá.

Když ten dům Layla poprvé spatřila, okamžitě ji okouznil jeho malebný vzhled, a tak jí ho Hamza koupil. Se svými dvěma ložnicemi byl pro novomanžele jako stvořený. Jednu stěnu pomalovala od podlahy až ke stropu zelenými větvičkami vinné révy, druhou vyzdobila fialovými květy levandule a podlahy zútulnila tlustými perskými koberci, které jsme společně koupily na bazaru. Kuchyň vymalovala na bílo, aby kontrastovala s policemi z ořechového dřeva, do nichž naskládala šálky na kávu, jež sama navrhla. Z kuchyně je vidět do obývacího pokoje, kde se kdysi povalovalo její malířské náčiní. Papíry s otisky jejích obarvených prstů poházené po podlaze, mezi nimi štětce a tuby s barvami. Mnohokrát jsem k ní přišla na návštěvu a našla ji rozvalenou pod stojanem, jak s rozpuštěnými kaštanovými vlasy zírá do stropu a prozpěvuje si nějakou starou arabskou píseň. Dům byl ztělesněním Layliny duše.

Ale už není. Laylin domov přišel o svou jiskru, barvy vybledly a nahradila je ubíjející šed'. Zbyla jen prázdná slupka domova.

Vejdu do kuchyně a dveřmi do obývacího pokoje ji zahlédnu ležet na pohovce s potahem potištěným sedmikráskami. Sáček s pitou odložím na kuchyňskou linku. Jakmile ji spatřím, moje vyčerpání rázem zmizí. „Ohřeju polévku, dáš si taky?“

„Ne, nemám hlad,“ odpoví. Na rozdíl od toho mého zní její hlas odhodlaně, jako příslib života, jako teplá deka utkaná ze sladkých vzpomínek, do nichž se můžu zachumlat. „Jak to dopadlo s tou lodí?“

Ksakru. Předstírám, že jsem zaneprázdněná naléváním silně zředěné čočkové polévky do hrnce a zapalováním hořáku na přenosném plynovém vařiči. „Opravdu si nedáš?“

Layla se posadí a tmavomodré šaty se jí napnou přes břicho v sedmém měsíci těhotenství. „Povídej. Jak to dopadlo?“

Upírám pohled do hnědé polévky a naslouchám hukotu plynového hořáku. Od chvíle, co jsem se k ní nastěhovala, na mě Layla naléhá, abych si v nemocnici promluvila s Amem. Stejně jako já i ona slyšela o Syřanech, kteří našli bezpečný azyl v Německu. Někteří z mých pacientů si Amovým prostřednictvím zajistili plavbu přes Středozemní moře. Netuším, kde shání lodě, ale když jsou peníze, tak jde asi všechno.

„Salamo!“

Povzdychnu si a strčím prst do polévky, abych zjistila, jestli už je teplá. Není, ale v žaludku mi tak kručí hlady, že je mi to jedno, takže ji sundám z plotny a posadím se vedle švagrové na pohovku.

Layla na mě nedočkavě hledí se stále ještě zdviženým obočím. Tmavomodré oči má neskutečně veliké, zabírají skoro celý její obličej. Se svou zlatohnědou kšticí a bledou, pihovatou pletí vypadala vždycky jako bohyně podzimu. Dokonce i teď, navzdory veškeré bolesti a zkáze, která nás obklopuje, vypadá kouzelně. Neunikne mi však, jak jí na rukou vystupují kosti a jak jsou její kdysi plné tváře propadlé.

„Já se nezeptala,“ odpovím nakonec, spolknu lžící polévku a čekám na její námitky.

A ty se vzápětí dostaví. „Proč? Zbyly nám přece nějaké peníze...“

„Ano, peníze, které budeme potřebovat, abychom přežily, až se tam dostaneme. Nevíme, kolik bude chtít, ale slyšelas přece, co se povídá...“

Zavrtí hlavou a několik pramínků vlasů jí spadne do obličeje.

„Dobře, já vím, někteří nedoplují... ale jsou i ti, kteří dopluli, a těch je mnohem víc! Salamo, *musíme* se rozhodnout. Musíme odejít! A musíme to udělat dřív, než dítě přijde na svět.“

Výbuch hněvu ještě neskončil a hlas se jí začíná zajíkat. „A neopovažuj se mi navrhopvat, že bych měla jet bez tebe! Buď nastoupíme na loď spolu, nebo neodpluje ani jedna. Nebudu sedět někde bůhvíkde sama strachy bez sebe, protože nebudu vědět, jestli jsi ještě naživu. To ani náhodou! A sama jsi přece říkala, že nemůžeme jít do Turecka pěšky,“ pokračuje Layla.

Ukáže na své zakulacené břicho. „Nehledě na to, že s hlídkami a odstřelovači rozesetými všude kolem jako mravenci by nás zastřelili, jakmile bychom opustily území pod kontrolou Svobodné syrské armády. Máme jen tuhle jedinou možnost. Kolikrát to ještě musím opakovat?“

Odkašlu si. Polévka mi zdráhavě klouže do krku a hrudky čočky mi přistávají v žaludku jako kamení. Má pravdu. Je ve třetím trimestru; ani ona, ani já nemůžeme ujít čtyři sta kilometrů, aniž bychom nepadly do osidel jisté smrti.

Odložím rendlík na konferenční stůl z borového dřeva a zadívám se na své ruce. Jsou křížem krážem rozbrázděné šrámy, které na nich zanechala smrt, když se mě pokoušela doběhnout. Některé jsou tenké a téměř neviditelné, jiné vypadají čerstvěji, jakoby zarostlé čerstvým masem, přestože se již zahojily. Připomínají mi, abych pracovala rychleji a lépe, abych přemohla vyčerpání a pokusila se zachránit ještě víc životů.

Chci si přes ně přetáhnout rukávy, ale Layla mě jemně uchopí za dlaň a já k ní vzhlednu. „Vím, proč se ho nechceš zeptat, a je mi jasné, že to není kvůli penězům.“

Moje ruka pod tou její cukne.

V duchu slyším Hamzův ustaraný hlas. *Salamo, slib mi to. Slib mi to, prosím.*

Zavrtím hlavou a zhluboka se nadechnu, abych tu vzpomínku zaplašila. „Laylo, jsem jediná farmaceutka široko daleko. Když odejdu, kdo se o ně postará? O všechny ty plačící děti, o oběti odstřelovačů, o zraněné muže?“

Křečovitě si uchopí lem šatů. „Já vím. Ale já tě tu nenechám.“

Otevřu ústa, abych něco řekla, ale zarazím se, když se ode mě od-táhne a přivře oči.

„Kope dítě?“ zeptám se a přisunu se k ní. I když se pokouším nedávat na sobě znát obavy, moc se mi to nedaří. Kvůli obléhání je těhoten-ských vitaminů málo a lékařské prohlídky jsou vzácné.

„Trochu,“ přiznává.

„Bolí to?“

„Ne, je to jen nepříjemné.“

„Můžu ti nějak pomoci?“

Zavrtí hlavou. „Nic mi není.“

„Poznám, když mi lžeš. Otoč se,“ vybídnu ji. Než mě poslechne, usměje se.

Masíruju jí ramena, dokud neucítím, jak v nich povoluje napětí. Pod kůží nemá skoro žádný tuk a pokaždé, když se moje prsty dotknou jejich lopatek a ramen, přeběhne mi mráz po zádech. Tohle nevypadá dobře. Neměla by tu být.

„Už můžeš přestat,“ řekne Layla po několika minutách a vděčně se na mě usměje. „Děkuju.“

Pokouším se její úsměv opětovat. „To už je zkrátka nemoc z povolání. Nemůžu jinak než se o tebe starat.“

„Já vím.“

Položím jí ruce na břicho a ucítím, že se dítě pohnulo.

„Mám tě ráda, miminko, ale musíš přestat ubližovat mamince. Potřebuje se vyspat,“ pronesu chlácholivě.

Na Laylině tváři se objeví široký úsměv a poplácá mě po tváři. „Jsi prostě hodná holka, Salamo. Jednoho krásného dne si tě někdo namluví a odveze daleko pryč.“

„Vdát se? V téhle situaci?“ odfrknu si, když si vzpomenu, jak mi Mama naposledy říkala, že se u nás jedna známá zastaví se synem na kávu. Nakonec k tomu nedošlo, téhož dne totiž vypuklo povstání. Ale také si vzpomínám, jak jsem se na tu návštěvu těšila. Vzrušovala mě představa, že se zamiluju. Když se na to teď ohlízím zpět, připadá mi, jako bych viděla úplně jinou dívku, která však nosí mou tvář a mluvím mým hlasem.

Layla svraští obočí. „Nebuď tak pesimistická. Stát by se to mohlo.“

Její nesouhlasný výraz mě rozesměje. „Jak myslíš.“

V tomhle se Layla vůbec nezměnila. Když jsem jí tenkrát zavolala, abych jí o té chystané návštěvě řekla, stála do patnácti minut u mých dveří s obrovskou taškou plnou oblečení a make-upu a samým vzrušením pištěla.

„Tohle si vezmeš na sebe!“ oznámila mi poté, co mě odtáhla do mého pokoje a vytáhla z tašky blankytně modrý kaftan. Kvalitní látka mi hladce sklouzávala po pažích. Lem byl prošíitý zlatem, stejně jako pásek, jenž splýval z boků jako vodopád. Ta barva mi připomínala moře vytvořené z deště ve filmu *Cesta do fantazie*. Jedním slovem magická.

„Když to spojíš s modrými očními linkami, bude tě prosit, aby ses s ním ještě někdy sešla.“ Mrkla na mě a já se zahihňala. „Modré linky ti náramně sluší!“

„Já vím.“ Povytáhla jsem obočí. „Výhody snědé pleti.“

„Kdežto já vypadám jako duch!“ Otréla si z očí imaginární slzy a její snubní prsten se zatřpytil.

„Přestaň to dramatizovat, Laylo,“ zasmála jsem se.

Šibalsky se usmála a modré oči se jí zaleskly.

„Máš pravdu. Hamzovi se to líbí. Velice.“

Přitiskla jsem si ruce na uši. „Fuj, ne! O tom nechci nic vědět.“

Propukla v hurónský smích, chytla mě za ruce, aby mě ještě víc vyvedla z míry, ale nedokázala ze sebe vypravit už ani slovo. Můj rozpačitý výraz v ní vyvolával jen další a další záchvaty smíchu.

Ze vzpomínek mě vytrhne Laylin povzdech.

„V životě jde o víc než jen o pouhé přežití, Salamo,“ vypraví ze sebe.

„To vím,“ odvětim. Naše rozpustilá nálada je tatam.

Pronikavě na mě pohlédne. „Opravdu? Pokud mohu soudit, tak podle toho, jak se chováš, se zajímáš jen o nemocnici, práci a o mě. Ve skutečnosti *nežiješ*. Nepřemýšlíš o tom, proč se tahle revoluce vůbec odehrává. Jako bys o tom vůbec přemýšlet nechtěla.“ Odmlčí se a pohlédne mi do očí. Najednou mám sucho v ústech. „Jako by ti to bylo jedno, Salamo, ale já vím, že není. Dochází ti, že v téhle revoluci jde o to, abychom získali zpátky naše životy? Nejde o přežití. Jde o to, abychom bojovali. Když nedokážeš bojovat tady, nebudeš bojovat ani nikde jinde. Ani kdyby sis to rozmyslela a dostaly jsme se do Německa.“

Postavím se a gestem ukážu na vybledlou, odlupující se barvu na stěnách. Ukážu do prázdna. „Za co bojovat? Budeme mít štěstí, jestli to nejhorší, co nás tu potká, bude smrt, a ty to víš. Buď nás sebere armáda, nebo nás zabije bomba. Není za co bojovat, protože my bojovat neumíme. Nikdo nám nepomůže! Pracuju v nemocnici jako dobrovolnice, protože nesnesu pohled na umírající lidi. To je celé.“

Layla se na mě podívá, ale v očích nemá ani stopu výčitky. Jenom soucit. „Bojujeme, protože jsme ještě pořád tady, Salamo, protože tohle je naše země. Tohle je země tvého otce a jeho otce před ním. Tvoje minulost má kořeny v této půdě. Žádná země na světě tě nikdy nebude milovat jako tahle.“

Do očí mi stoupají slzy. Její slova znějí jako slova v učebnicích dějepisu, které jsme četly ve škole. Lásku k naší zemi máme v krvi. Vypráví se o ní v naší národní hymně, kterou jsme zpívaly každé ráno od prvního školního dne. Tehdy to byla jen slova, ale teď po tom všem se stala skutečností.

Jsme nezdolného ducha a pyšníme se slavnou historií.

Duše našich hrdinů jsou našimi strážnými anděly.

Vyhýbám se Laylinu pohledu. Netoužím po výčitkách svědomí, těch už jsem si užila víc než dost.

„Neobětovali jsme toho v téhle válce už dost?“ pronesu trpce.

„Tohle není válka, Salamo. Je to revoluce,“ namítne Layla pevným hlasem.

„To je jedno.“

S tím se odeberu do své ložnice a zavřu za sebou dveře, abych se mohla nadechnout. To jediné, na čem mi ještě záleží, jediné, co mi na světě ještě zbývá, jsou Layla a nemocnice. Nejsem zrůda. Jsou tady lidé, kteří trpí, a já jim mohu pomoci. Proto jsem studovala farmacii. Odmítám přemýšlet o tom, *proč* skončili v nemocnici, o tom, *proč* se to všechno děje. To *proč* mě připravilo o Mamu. Vzpomínám si na její studené prsty v mých rukou. To *proč* Babu a Hamzu odneslo bůhvíkam. Nechci se zabývat minulostí. Nechci plakat nad tím, že léta mého dospívání jsou jen pohřebištěm ztracených nadějí a nočních můr. Chci přežít.

Chybí mi moje rodina. Jednoduše bych chtěla zpátky svou rodinu. I kdyby to, co říká Layla, byla pravda.

Převléknu se do jediného pyžama, které mi zbylo. Černý bavlněný svetr a kalhoty. Dost slušné, kdybych někdy uprostřed noci musela vzít nohy na ramena. V koupelně si nevšímám odrazu své ztřhané tváře v zrcadle a suchých hnědých vlasů padajících mi na záda. Ze zvyku otočím vodovodní kohoutek. Nic. V naší čtvrti už několik týdnů neteče voda ani nejde elektřina. Až donedávna jsme vodu i elektřinu občas měli, ale s obležením to přestalo úplně. Naštěstí minulý týden přšelo, takže jsme s Laylou vynesly ven kbelíky, abychom do nich nasbíraly dešťovou vodu. Malá hrst mi musí stačit na umytí i modlitby.

Poslední sluneční paprsky dopadající na poškrábaná prkna mého pokoje se definitivně vytratí a Homs zahálí temný plášť noci. Chvíli drkotám zuby, načež sevru rty a zhluboka polknu. Veškerá síla, která mě přes den drží při životě, mě se západem slunce opouští.

Sednu si na postel, zavřu oči a zhluboka se nadechnu. Potřebuju si pročistit myšlenky. Potřebuju se soustředit na něco jiného než na strach a bolest, které se mi usadily v duši.

„Sladká tařice. Sladká jako její jméno,“ zamumlám v naději, že tím zklidním své pocuchané nervy. „Bílé okvětní lístky. Používají se k úlevě od bolesti. A také při nachlazení, břišních křečích a kašli. Sladké. *Sladké.*“

Zabírá to. Plíce začnou rovnoměrně rozvádět kyslík do krve. Otevřu oči a sleduju chuchvalce šedých mraků za oknem. Od té doby, co nedaleko Laylina domu vybuchla bomba, je sklo po stranách popraskané a rám oprýskaný. Když jsem se nastěhovala, musela jsem z okenních tabulek smývat krev.

Přestože je okno zavřené, místností se šíří chlad a já se chvěju, protože vím, co bude následovat. Hrůza, které čelím, se neomezuje jen na

nemocnici. Hrůza se zhmotnila v mé mysli, je obdařená životem a hlasem, které mě každou noc děsí.

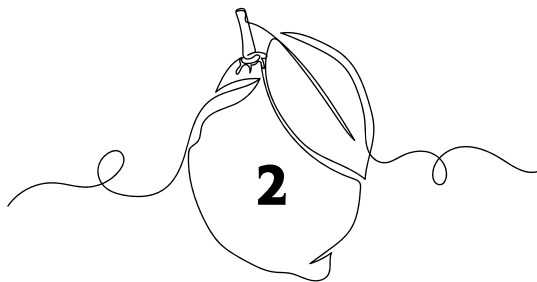
„Jak dlouho tam budeš sedět, aniž by sis se mnou promluvila?“ Zpoza okenního parapetu se ozve hluboký hlas a mně přeběhne mráz po zádech.

Ten hlas připomíná ledovou vodu, kterou se omývám, když se vracím domů zmáčená krví. Je jako kameny, které mě tíží na hrudi a táhnou ke dnu, těžký jako deštivý den a ohlušující jako bomby, jimiž nás zasypává vládní armáda. Je podložím, z něhož vyrůstá naše nemocnice. Je jako bezhlasá slova, která vydáváme.

Pomalů se k němu obrátím. „Co chceš?“

Khawf na mě hledí. Má čistý nový oblek, ale mě znepokojují rudé stříkance krve na jeho ramenou. Jsou tam od chvíle, kdy jsme se poznali, a já si na ně pořád ještě nezvykla. Vyhýbám se pohledu do jeho očí. Do jeho ledových modrých očí. Se svými havraními vlasy skoro ani nevypadá jako člověk. Což je asi účel. Ve všech ostatních ohledech se však blíží lidem, jak to je jen možné.

„Ty víš, co chci,“ odpoví a já se celá rozklepu.



Loni v červenci jsem přišla o všechno.
Během jediného týdne.

Ležela jsem tehdy na nemocničním lůžku, slané slzy mě štípaly v otevřených ranách ve tváři, levé stehno mě bolelo od pádu a pohmožděná žebra se bolestivě vzpírala každému nádechu. Ruce jsem měla obvázané silnou vrstvou gázy, takže vypadaly, jako bych na nich měla navlečené palcové rukavice. Z rukou proděravělých od střeplin prýštila krev jako z fontány, ale to všechno se ještě dalo zvládnout.

Jediné vážnější zranění jsem utrpěla na zátylku. Síla výbuchu mě odmrštila dozadu a já dopadla hlavou tvrdě na beton, což mě znamenalo na zbytek života. Doktor Zijád mi to zašil. To bylo poprvé, co jsem se s ním setkala. Řekl mi, že jsem měla štěstí, že jsem vyvázla jen s lehkým zraněním. Myslím, že chtěl, abych nemyslela na to, že Mama takové štěstí neměla, že mi ji ta bomba vzala a já už ji nikdy nebudu moct obejmout.

Později toho dne, když se objevil Khawf a představil se mi, mi chvíli trvalo, než mi došlo, že jsem jediná, kdo ho vidí. Nejdřív jsem si

myslela, že mám halucinace z utišujících prostředků a že vidiny zmizí, jakmile morfium přestane účinkovat, ale on zůstal po mém boku a šeptal mi příšerné věci, zatímco jsem oplakávala Mamu. Neodešel, ani když bolest ustoupila, pohmožděná žebra se mi zahojila a ruce zjizvily. Ve chvíli, kdy mi to došlo, mě zachvátila panika.

Byl halucinací, která už se mnou měla zůstat natrvalo. Tím, kdo posledních sedm měsíců každou noc krutě rozpitvával mé nejhorší obavy a vdechoval jim život.

Jiné vysvětlení neexistuje. Zredukovat ho na vědecká fakta je jediný způsob, jak mu dokážu čelit.

„Když ti to pomůže,“ směje se zlomyslně.

Škrábu si jizvu na zátylku a pod prsty cítím mozolnaté výstupky. „Sedmikrásky,“ zašeptám. „Sedmikrásky, sedmikrásky.“

Khawf si odhrne vlasy z očí a z náprsní kapsy vytáhne krabičku cigaret. Krabička je červená a má stejný odstín jako krvavé skvrny na jeho ramenou. Vytáhne cigaretu, strčí si ji do pusy a zapálí si. Tabák se rozzhává a Khawf dlouze potáhne.

„Jak to, že jsi ještě nemluvila s Amem?“ zeptá se. „Neslíbilas mi včera, že to uděláš? Neslibuješ mi to snad každý večer?“ Mluví tiše, ale z každého jeho slova je cítit výhrůžka.

Takhle to s ním začalo: tu a tam nenápadná poznámka, která mi podsouvala myšlenku na odchod ze Sýrie, až se jednoho dne rozhodl, že bych měla Ama požádat o loď.

A nepřestal to po mně chtít. Někdy se sama sebe ptám, jak můj mozek mohl stvořit někoho takového.

Po krku mi stéká kapka studeného potu. „Ano,“ vypravím ze sebe namáhavě. Odklepne cigaretu a popel padající k zemi se rozplyne těsně předtím, než se dotkne podlahy. „A cos udělala?“

Pětiletá holčička s kudrnatými hnědými vlásky zemřela po zásahu do srdce od odstřelovače, zatímco jsem zachraňovala jejího staršího bratra před sepsi. *Potřebuji* mě. „Já... já nemohla.“

Svraští obočí. „Tak tys nemohla?“ opáčí suše. „Takže to mám brát tak, že se chceš nechat pohřbít pod troskami tohoto domu? Budeš pod ním ležet pohřbená zaživa, s polámanými končetinami a v kaluži vlastní krve. Nikdo tě nepřijde zachránit, protože jak by mohl? Podvyživení lidé jsou rádi, že unesou vlastní tělo. Na to, aby odklízeli trosky, jim nezbývají síly. Nebo možná chceš být zatčena? A odvečena tam, kde se právě nachází tvůj otec a Hamza? Aby tě znásilňovali a mučili kvůli odpovědím na otázky, na které odpověď neznáš? Má ti snad armáda dopřát smrt ne jako trest, ale jako ránu z milosti? Tohle si přeješ, Salamo?“

Chvěju se strachy. „To ne.“

Vyfoukne poslední obláček kouře a podpatkem oxfordky rozšlápe cigaretu. Pak se objeví přímo přede mnou. Zvednu hlavu a pohlédnu na něj. Jeho oči jsou ledové jako řeka Ásí v prosinci.

„V tom případě ‚nemohla jsem‘ není správná odpověď,“ řekne. „Slibas mi, že se dnes Ama zeptáš na loď. Prošel kolem tebe hned třikrát a tys ho neoslovila.“ Rty se mu stáhnou do tenoučké čárky a na čelisti se mu napne sval. „Nebo chceš, abych od naší dohody odstoupil?“

„Ne!“ vykřiknu. „To ne.“

Lusknutím prstů by dokázal změnit celý můj život, vyvolat jednu halucinaci za druhou a ukázat všem, že vnější fasáda, kterou poslední dobou nosím, není nic než křehká konstrukce z tenkých větviček v silném větru. Doktor Zijád by mě už nenechal pracovat v nemocnici. Ne, když bych mohla být nebezpečná pro pacienty. Já nemocnici potřebuju. Potřebuju ji, abych zapomněla na svou vlastní bolest. Abych

se něčím zaměstnala a moje mysl nekřičela do ochraptění. *Musím zachraňovat životy.*

A co hůř, na Laylu bych tím navalila další starosti a stresy, což by ovlivnilo její zdraví i zdraví jejího dítěte. *Ne*, už jen kvůli ní to všechno vydržím. Utopím se ve vlastních slzách a obětuju svou duši, jen když budu vědět, že Layla je v bezpečí.

Nakonec mi Khawf slíbil, že se přes den bude držet stranou a že mě hrůzami, jimiž mě děsí, bude sužovat jen v noci. Daleko od pohledů cizích očí.

Na tváři se mu mihne škodolibý úsměv. „Tohle je poslední šance. Přísahám, že jestli se zítra nezeptáš, rozervu tvůj svět na kusy.“

Navzdory strachu se mě začíná zmocňovat hněv. Moje podvědomí mě možná má ve své moci, ale je to nakonec *moje* podvědomí.

„Není to tak jednoduché, Khawfe,“ zašeptám a pokouším se z mysli vypudit výraz chlapcovy tváře, když držel v náruči tělíčko své umírající sestry. „Am možná ani loď nemá. A i kdyby ji měl, cena bude tak vysoká, že si to nebudeme moci dovolit. Pak by nám nezbývalo než jít pěšky do Turecka. Tím bychom se staly ideální kořistí pro armádu. *Pokud* by Layla tu cestu vůbec přežila!“

Pobaveně zdvihne obočí.

„Proč zapomínáš na slib, který jsi dala Hamzovi, že odsud Laylu dostaneš? Tvé protikladné pocity ohledně nemocnice způsobují ve tvém srdci chaos. Jde o to, že jsi něco slíbila, a teď se z toho snažíš vykroutit. Všechny ty řeči jsou jen výmluvy, abys potlačila pocit viny. Co jsi ochotná obětovat pro to, aby Layla byla v bezpečí?“

Odvrátím pohled, strčím ruce do kapes a zabořím se do matrace.

„Tahle vzpomínka,“ vztyčí se nade mnou a zašklebí se, „by ti mohla ulehčit rozhodování.“

Než stihnu vykřiknout, luskne prsty.

Do nosu mi vnikne pronikavá vůně máty a skořice dušené ve vývaru z jogurtu a hovězího masa, která mě zaplaví vzpomínkami na minulost. Než otevřu oči, na okamžik zaváhám. Jakmile to udělám, nejsem už ve svém zatuchlém pokoji, ale doma. U *sebe* doma.

Kuchyně je přesně taková, jakou si ji pamatuju. Na stěnách z béžového a cedrově hnědého mramoru visí obrázky s arabskou kaligrafií a zlatými citrony. V úložném prostoru pod kuchyňskou linkou jsou úhledně naskládané naše pánve a hrnce. Přes kuchyňský stůl je přehozený bílý saténový ubrus vyšívaný liliemi. Kolem stolu stojí čtyři dřevěné židle a na něm se vyjímá křišťálová váza s orchidejemi. Modré orchideje, které jsem koupila kvůli návštěvě, která měla přijít později toho dne – dnešního dne. Modré orchideje jsem kupovala vždycky, když jsme měli návštěvu.

Nakonec se otočím doleva, kde stojí Mama s pohledem upřeným do hrnce, v němž dřevěnou lžicí míchá *šišbarak*. Po celou dobu se její rty pohybují v modlitbě.

„Ochraňuj je, Alláhu,“ šeptá. „Ochraňuj mé muže. Přiveď mi je domů živé a zdravé. Chraň je před těmi, kteří jim chtějí ublížit.“

Stojím jako zkoprnělá a srdce mi krvácí.

Stojí hned vedle mě.

Po tvářích mi stéká několik tichých slz a já zápasím s touhou vrhnout se jí do náruče. Chci svou Mamu. Chci, aby utišila můj smutek a políbila mě, zatímco mi bude šeptat *ya omri* a *te'eburenee* – *můj životě* a *pohřbi mě*.

Místo toho ji jemně štouchnu do ruky. Roztržitě se na mě podívá očima podlitýma krví, načež se jí na rtech objeví unavený úsměv a já vidím, jak drasticky ji tato válka změnila. Její tvář, která jako by po pětatřicetce vůbec nestárла, je zbrázděná starostmi a kořínky hnědých vlasů má

šedivé. Předtím si nikdy odrosty nenechávala, vždycky byla dokonalým ztělesněním kultivované elegance. Lícni kosti jí ostře vystupují nad obličej a pod očima má tmavé stíny, které tam nikdy dřív nebyly.

„*Té'burenee*, všechno dobře dopadne. *Ins'Alláh*,“ zašeptá, obejmě mě jednou rukou kolem ramen a přitiskne mě k sobě. *Pohřbi mě dřív, než pohřbím já tebe*.

To jsem udělala.

„Ano, Mamó,“ podaří se mi ze sebe vypravit a rozplynu se v jejím doteku.

„A hele, naše slečna dokonalá,“ zavolá Hamza, když vyjde s Babou z obýváku, a já málem samou radostí vykřiknu. Jsou tady. Hamzovy medově hnědé oči jsou plné života, stejně jako Babovy. Oba na sobě mají kabáty, přes ramena si přehodili vlajky syrské revoluce. Stačilo by jednou otočit a z vlajky by se stala oprátka. „Vážně chceš teď brečet?“

Neptám se Hamzy, kde je Layla, protože vím, že je doma a čeká na něj. Jenže on se k ní dnes nevrátí.

„Hamzo, neškádli svou sestru,“ řekne Baba a postaví se vedle Mamy. Ta ho okamžitě obejmě, on ji uchopí kolem ramen a ona mu něco zašeptá do ucha.

Nemůžu se na to dívat, a tak se odvrátím.

„Už odcházíte?“ zeptám se Hamzy a zlomí se mi hlas. Když se mu chci podívat do očí, musím zvednout hlavu. To jsem udělala naposled před sedmi měsíci.

Shovívavě se na mě usměje. „Protest se koná po modlitbě, takže tam musíme být včas.“

Potlačím v sobě nutkání k pláči. Právě mu bylo dvaadvacet, čerstvě dokončil lékařskou fakultu a uchází se o místo v nemocnici Zaitúna. Netušil, že bude otcem. Zabránilo by mu to přidat se k protestům?

„Ne-, ne-, nechod“, koktám. Třeba tenhle prelud ještě dobře skončí. Třeba se mi podaří věci změnit. „Hamzo, tati, dnes prosím nechodte!“

Ušklíbne se. „To říkáš vždycky.“

Pevně ho chytím za paži a snažím se vrýt si do paměti jemné strniště na jeho obličejí a dolíček ve tváři, který se objeví vždycky, když se usměje. To je poslední vzpomínka, kterou na bratra mám. Vzpomínky časem vyblednou a já vím, že detaily zapomenu. Zapomenu, jak vypadaly Babovy hnědé vlasy, které už začínají šedivět, i jiskra v jeho laskavých očích. Zapomenu, že Hamza je nejméně o dvě hlavy vyšší a že máme stejný odstín hnědých vlasů. Zapomenu na dolíčky v mamčiných tvářích i na její úsměv, který dokáže rozzářit svět. Rodinné fotky jsou pohřbené pod sutinami našeho domu a já už je nikdy nezískám zpět.

„Ale, ale, Salamo, pročpak se chováš tak divně?“ řekne, a když zalhédne slzy v mých očích, zavrtí hlavou. Nato laskavým hlasem dodá: „Slibuju, že se vrátíme.“

Zastaví se mi dech. Víím, co bude následovat. Přehrávám si tenhle rozhovor v hlavě stále dokola, dokud se mi slova nepomíchají v nesrozumitelný mišmaš.

„Kdyby ale ne...“ Zhluboka se nadechne a zvažní.

„Kdyby ale ne, tak se o Laylu postaráš ty. Postaráš se, aby ona a Mama byly v pořádku, abyste vy tři zůstaly naživu a byly v bezpečí.“

Ztěžka polknu. „To už jsem ti slíbila.“

Když lidé během prvního protestu zaplavili ulice, Hamza si mě okamžitě vzal stranou a přiměl mě, abych mu přesně tohle slíbila. Vždycky měl silnou intuici, vždycky byl rozumnější než ostatní kluci v jeho věku. Vždycky vycítil, když jsem se necítila dobře, i když jsem nic neřekla. Jeho srdce bylo měkké jako obláček a dokázalo si získat každého, kdo s ním přišel do styku. Věděl, že Mamu i přes sebevětší

nebezpečí člověk přiměje k odchodu ze Sýrie jen naprostým násilím a že když Laylu požádá, aby utekla a nechala ho tam, vysměje se mu. A já se mám postarat, aby obě dvě zůstaly naživu. Bezpečí mé rodiny se mi musí stát nejvyšší prioritou, a to bez ohledu na to, kolik nás ještě bude.

„Slib mi to ještě jednou,“ naléhá na mě. „Nemůžu tam s čistým svědomím jít, aniž bych to ještě jednou neslyšel.“ V očích mu planou dva ohně.

„Slibuju,“ vypravím ze sebe šeptem. Bylo to to nejtěžší slovo mého života.

Ted', než s Babou odejdou, aby se už nikdy nevrátili, by mi měl prohrábnout vlasy.

Ale neudělá to.

Uchopí mě za ramena. „A udělalas to?“

Zarazím se. „Co tím myslíš?“

V jeho pohledu plane oheň. „Když mě a Babu odvedla armáda, dostalas Mamu ze země? Zachránilas Laylu? Nebo jsi jejich životy jednoduše zahodila?“

Chvěju se po celém těle.

„Salamo, tys mě obelhala?“ V jeho tváři se zračí čistá agónie.

Ucouvnu a křečovitě si přitisknu ruce k hrudi.

„Nechalas Mamu umřít?“ zeptá se hlasitěji.

Mama a Baba stojí vedle něj, po pravé straně mámina obličej stéká krev. Kape na keramickou podlahu, kterou každý den leštila. Každá kapka je jako nůž zabodnutý do srdce.

„Je mi to líto,“ žadoním. „Prosím, odpusť mi!“

„Odpustit?“ řekne Baba a svraští čelo. „Nechalas svou matku zemřít. A teď necháváš zemřít i Laylu. Proč?“

„Mama by ti mohla odpustit,“ řekne Hamza, „ale já ne. Jestli bude Layla trpět kvůli tvým rozhodnutím, Salamo, nikdy ti neodpustím.“

Skácím se na podlahu a rozpláču se. „Je mi to líto, je mi to tak líto.“

„To nestačí,“ řeknou oba jednohlasně.

Podlaha se pode mnou točí, kolem kotníků se mi omotávají větve popínavých rostlin a stahují mě pod dlaždice. Kuchyně i domov se hroutí a já se s křikem propadám do černé propasti. Zády narazím na tvrdý kámen a pokouším se chytit dech. Když otevřu oči, bleděmodrou oblohu nade mnou zakrývá kouř z hořící budovy.

Nemůžu se pořádně nadechnout, ale nakonec si odkašlu a celá rozechvělá se postavím na nohy. Předě mnou stojí sedmipatrová budova, kterou jsem nazývala domovem. Na balkoně v šestém patře se suší prádlo a o patro níž na zábradlí hrdě visí vlajka syrské revoluce. Vlní se ve větru a vypadá to, že každou chvíli uletí. Není vidět, že ji Hamza na každé straně pevně zauzloval, aby zůstala na místě. Poté, co ho s Babou zatkli, se Mama nedokázala přimět k tomu, aby ji sundala.

Kolem mě vládne přízračný klid. Vím, kde jsem, aniž bych se musela ptát. Khawf mě vtáhl do jednoho z nejhorších dnů mého života, který se odehrál jen o týden později.

Mama.

„Ne,“ zasténám. „Ne.“

„Nemůžeš ji zachránit.“ Khawf stojí jen pár kroků ode mě. „Už je mrtvá.“

Budova je hned vedle. Zvládnu to. Zachráním ji.

„Mamo!“ křičím a běžím k ní. „Rychle pryč! Letadla se blíží!“

Ale je pozdě. Letadla jsou rychlejší než můj hlas a bombám je jedno, že uvnitř žijí nevinní lidé. Zatímco se budova tříští na tisíce zakrvácených úlomků, dere se mi do uší ohlušující zvuk. Tlaková vlna mě na

zem nepovalí. Výbuch srovná budovu se zemí a já se skláním nad máminým zmrzačeným tělem. Neměla na sobě hidžáb; hnědé vlasy má šedivé od prachu, hlavu obrácenou na stranu v nepřirozeném úhlu. Kolem je spousta krve. Na bosých nohou mám tolik krve, že se mi z toho pronikavého kovového zápachu zvedá žaludek.

Rozbrečím se, padnu na kolena, obejmu její tělo a přitáhnou si ho blíž k sobě. Ruce se mi nekontrolovatelně třesou, když se jí snažím odhrnout vlasy z tváře, ale jen ji potřísním její vlastní krví. Kapky matčiny krve mi proniknou do úst.

„Mamo! Bože, už ne! Už ne!“

Oči se jí lesknou a zírají přímo na mě.

„Proč jsi mě nezachránila?“ šeptá Mama a hledí na mě prázdnýma očima. *„Proč?“*

„Je mi to tak líto,“ vzlyknu. *„Prosím, prosím, odpusť mi!“*

Slzy kapou na její nehybnou tvář a moje rty dál žadoní, aby se ke mně vrátila. Stále ji pevně objímám. I když jsme obě zbrcené krví, Mama voní pořád stejně.

„Je pryč, Salamo,“ ozve se za mnou Khawfův hlas. *„Podívej, tamhle jsi, tamhle vzadu.“*

Podívám se tam, kam ukazuje. Mezi troskami a kouřem z bomby je moje bývalé já. Tváře ještě nemá propadlé, ale oči už se začínají vyrovnávat s bolestí, která se stane mým stálým společníkem. Té dívce je teprve sedmnáct a právě spatřila, co znamená skutečná hrůza. Pokašlává, šaty a hidžáb má roztrhané a snaží se dovrávorat k mamčině mrtvole, než ji přestanou poslouchat nohy a ona se v bezvědomí skácí k zemi.

V srdci se mi mísí vztek a smutek a přichytávají se k mojí zbědované tělesné schránce.

„To stačí!“ křičím a tisknu Mamu k sobě. „To už stačí! Vezmi mě zpátky!“

Khawf si ke mně klekne, otře mi z tváře kapku krve a usměje se. Jeho oblek je dokonale čistý, není na něm ani zrníčko prachu. Přesto se rudé skvrny na ramenou jeho saka zvětšily a možná se mi to jen zdá, ale připadá mi, že mu krev začíná prosakovat i na klopách.

Luskne prsty a já jsem zpátky na posteli. Po troskách a krvi nikde ani stopa. Zamrkám a pohlédnu na své rozpraskané, zjizvené ruce, rozrušená tím, jak náhle Mama zmizela z mého objetí. Čerstvé slzy na mě tváři jsou jediným důkazem toho, čím jsem si právě prošla.

Khawf se zhluboka nadechne. Se zadostiučiněním, které se rýsuje v každém rysu jeho bledé tváře, ustoupí k oknu.

„Jestli budeš dál tak tvrdohlavá, brzy takhle dopadne i Layla.“ Vy-táhne z krabičky další cigaretu. „Už jsi porušila polovinu svého slibu. Chceš, aby se ti Laylina smrt stala osudnou?“

Tělo mě začíná zrazovat, celá se roztřesu a snažím se k sobě přitáhnout svou roztrhanou deku, abych to před ním skryla.

Vyfoukne oblak tmavě šedého kouře, který se v chuchvalcích snáší k rozpraskané podlaze, než se nadobro rozplyne.

„Každý den umírají další a další tvoji pacienti. Každý z nich prohlubuje lítost ve tvém srdci. Když tu zůstaneš, zničí tě to, i kdyby Layla přežila.“

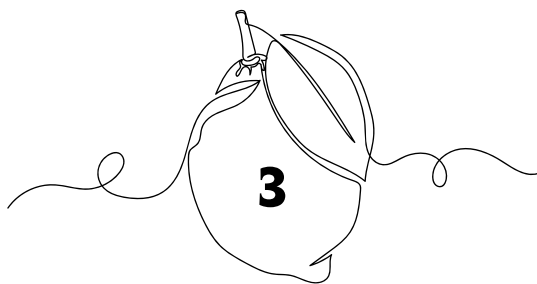
„Jdi pryč,“ zaskuhrám plná nenávisti vůči svému mozku za to, že mi způsobuje něco takového.

„Nemám rád, když ze mě někdo dělá hlupáka, Salamo,“ zamumlá. „Dej mi, co chci, a možná tě nechám na pokoji.“

Ústa mám vyprahlá a v dlaních mě začínají bolet jizvy ve tvaru půl-měsíce, které jsem si vyškrabala vlastními nehty. Namísto odpovědi se

odvrátím. Mozek mi buší na vnitřní stranu lebky. Můj pohled sklouzne k zavřené zásuvce nočního stolku vedle postele, kde mám schovanou zásobu pilulek panadolu. Strádám si je od července, abych je měla po ruce, až bude Layla rodit, a na malou chvíli jsem v pokušení si jednu vzít, ale nakonec se přemůžu. Nevím, jestli ještě nějaké léky seženu, ať už budeme kdekoli.

„Jasmíny. Jasmíny. Jasmíny...“ mumlám pořád dokola, až přísahám, že je cítím jako kdysi, když mě Mama brávala do náruče.



Ráno políbím Laylu na tvář a jdu do práce. Nikdy nevíme, jestli se ještě uvidíme. Každé loučení může být poslední.

„Promluv si s Amem.“ Laskavě se na mě usměje a já si bezděčně vzpomenu na Hamzu.

Přikývnu, a aniž bych se zmohla na odpověď, vyklouznu ze dveří a zamknu za sebou. Nemocnice je od Laylina domu vzdálená jen patnáct minut chůze. Je to výhoda, kterou si pochvaloval i Hamza, když se těšil, že se jako mladý lékař bude moct zaškolovat v místní nemocnici, a nebude tak muset do práce dojíždět. Když se můj bratr naučil už ve třech letech číst, Mamě s Babou došlo, že jejich syn je génius. Do školy nastoupil brzy, maturoval s vyznamenáním a mohl si vybrat z několika univerzit. Vybral si tu v Homsu, aby prý byl blízko rodině, ale já už tehdy věděla, že ve skutečnosti chtěl být nablízku Layle, aby s ní mohl začít žít.

Teď jsem práci, která měla být jeho, dělala já. Práci, pro kterou nemám kvalifikaci. Farmaceuti předepisují léky, neprovádějí operace. Měla jsem dostudovat a stát se farmaceutkou. Nebo pracovat ve výzkumu. Nejsem chirurg. Nemám předpoklady k tomu, abych řezala

do těl, zažívala rány a amputovala končetiny. Ale donutila jsem se k tomu.

Homs, v němž se ocitnu, když vyjdu na ulici, je jako z historických knih. Zkáza, které jsem svědkem, potkala v průběhu let řadu měst. Stále stejný příběh, jen na jiném místě. Jsem si jistá, že duchové hrdinů bloudí opuštěnými domy a ulicemi a prsty přejíždějí po vlajkách revoluce namalovaných na zdech. Ti, co zatím žijí, sedí venku na plastových židlích, zabalení do kabátů a šál. Dnes jsou tu i děti, které si hrají se vším, co se jim podařilo vytáhnout z trosek. Jakási stará žena na ně křičí, aby si dávaly pozor na skleněné střepy. Když spatří můj laboratorní plášť, usměje se na mě a já vidím, že jí chybí několik zubů.

„Alláh ma'ek!“ Bůh s tebou.

Rozpačitě se usměju a přikývnu.

Ani nemocnice není imunní vůči chorobě diktátorství a na venkovních zdech, natřených vybledlou žlutou a červenou barvou, je to znát. Hlína pod mými starými teniskami se mísí s krví zraněných, které sem den co den přinášejí.

Dveře jsou téměř vždy otevřené a dnes tomu není jinak. Jako obvykle je tu rušno, chodbami se rozléhají výkřiky a sténání raněných.

Dochází nám chirurgické vybavení i léky a já vidím, že se to projevuje na propadlých tvářích pacientů kolem mě. V poslední době jsem začala používat fyziologický roztok a pacientům říkám, že je to anestetikum. Doufám, že tomu věří natolik, aby to fungovalo jako placebo. Vzpomínám si na všechny ty články, které jsem četla v prvním ročníku na univerzitě a které pojednávaly o placebo efektu. To bylo tehdy, když jsem po přednáškách vysedávala na okraji schodiště s termoskou plnou čaje a probírala se poznámkami z vyučování. Často jsem se na několik hodin tak zabrala do studia, že se musela

objevit Layla a cvrknout mě do nosu, aby mě vytrhla ze soustředění.

Navzdory nouzi všeho druhu se naši nemocnici pod pravomocí Svobodné syrské armády daří mnohem lépe než nemocnicím v regionech kontrolovaných vládní armádou.

Slyšeli jsme hrůzostrašné příběhy o těch, které armáda zajala. Pacienti v nemocnicích neumírají na zranění, která utrpěli v boji a během protestů, ale na rány, které utrpí uvnitř nemocniční budovy. Zatímco my trpíme obléháním, jinde jsou zranění demonstranti se zavázanýma očima připoutáni za kotníky k nemocničním lůžkům a mučeni. Lékaři a sestry se na tom údajně občas také podílejí.

U nás v nemocnici jsou postele naskládány jedna vedle druhé a pacienti ze všech stran obklopují příbuzní, takže když se chci toho či onoho člověka zeptat, jak se mu daří, musím se mezi nimi prodrat. Spatřím, jak ke mně spěchá doktor Zijád, jenž opatrně kličkuje mezi nesčetnými těly pacientů, kteří na tomto světě už nikoho a nic nemají, dokonce ani postel ne, takže leží jen na holé zemi. Černé prošedivělé vlasy má rozčuchané a vrásky kolem jeho hnědých očí jsou teď ještě hlubší. Na místo primáře chirurgie nastoupil poté, co ten předchozí zahynul při náletu. Předtím působil na endokrinologii, měl volnou pracovní dobu a pomalu se chystal na odchod do důchodu. Když začaly protesty, poslal rodinu do Libanonu a nemocnice se stala jeho domovem. Stejně jako já byl i on nucen stát se ze dne na den chirurgem.

„Zásah bomby ve čtvrti al-Ghúta. Dvacet mrtvých. Vezou sem sedmnáct zraněných,“ řekne. Jakožto primář chirurgie je v přímém spojení se Svobodnou syrskou armádou, která ho průběžně informuje o vojenských i civilních raněných, díky čemuž můžeme zachránit co možná nejvíc lidí.

Spadne mi kámen ze srdce. Al-Ghúta se nachází na druhé straně města, autem to tam trvá půl hodiny. Layla je v bezpečí. Hned nato se mi ale hrudník opět sevře obavami. Letecký útok může znamenat cokoliv. Bůhví, co se na nás těmito dveřmi za okamžik přihrne – vyvržená, zamotaná střeva, popáleniny, chybějící končetiny...

Čekám u vchodu s doktorem Zijádem, který šeptá verše z Koránu, v nichž se mluví o Božím milosrdenství, což mě na chvíli uklidní. Dveře se už každou chvíli rozletí.

Vedle okna přede mnou se objeví Khawf. Navzdory tomu, že nemocnice je nedostatečně osvětlená, jeho oblek se leskne. Vlasy má sčesané dozadu, ani jediný pramínek neodstává. Zubí se na mě. Khawf nemocnici miluje. Dobře ví, že můj strach z toho, že se Layla stane dalším znetvořeným tělem, které pohřbím, nalomí mé odhodlání zůstat, že nakonec budu chtít Sýrii opustit.

Ještě než se dveře otevrou, uslyšíme výkřiky, což nám dá zlomek vteřiny, abychom se připravili. Bez ohledu na to, kolikrát už jsem byla svědkyní toho hrůzného divadla, mě však nic nedokáže připravit na člověka bojujícího o život. Není to normální a *nikdy* nebude.

„Salamo, nejdřív se postarejte o děti,“ vyštěkne doktor Zijád a už se věnuje prvním pacientům. „Núr, vy se postarejte, aby nikdo z nich nevykrvácel. Mahmúde, dohlédněte na to, ať máme dost obvazů. Když bude potřeba, použijte prostěradla. Běžte!“

Pět obětí je přineseno na nosítkách, ostatní přinášejí dobrovolníci. Kolem se shromažďuje obrovský dav, všichni křičí a volají jeden přes druhého. Doktor Zijád vykřikuje další instrukce na zbytek personálu a já jsem opět vděčná, že si i navzdory těm hrůzám zachoval klid. Je tím, kdo nás drží nad vodou, dává nám sílu, abychom dál zachraňovali životy.

Khawf stojí vzpřímeně a se zadostiučiněním sleduje okolní chaos. Začne si pobrukovat melodii, která se nese nad hlukem v místnosti. Je to píseň *Ach, jak sladká je svoboda*, hymna protestujících. Já ale nemám čas říct mu, aby toho nechal. Smrt nečeká.

Obvazování pacientů a šití jejich ran pro mě častokrát bývá náročnější úkol, než je jen držet naživu, protože se občas dožadují staršího a zkušenějšího lékaře. Zpočátku mi to bylo nepříjemné a odpovídala jsem, že všichni lékaři jsou právě zaneprázdněni a já jsem stejně schopná jako oni, ale když se mě někdo z nich snaží připravit o drahocenné vteřiny teď, jednoduše mu řeknu: „Buď vás ošetřím já, nebo zemřete.“ To je okamžitě přesvědčí.

Práce tady zatvrzuje i obměkčuje mé srdce doposud netušenými způsoby.

Když obvazuju pátého pacienta, zahlédnu koutkem oka viditelně rozrušeného mladíka, který nese v náruči malou holčičku. Nevypadá o moc starší než já. Tak osmnáct, možná devatenáct let. Dívka má hlavu zvrácenou ke straně, z trička jí na podlahu kape krev. Očima sleduju chlapce a všimnu si, jak se mihotavé světlo poblikávajících zářivek odráží od jeho rozčuchaných světlehnědých kudrlinek. Připadá mi povědomý. Než si ho stihnu někam zařadit, zavolá na mě doktor Zijád, abych mu pomohla s jiným pacientem. Tento přeživší má zlomenou loketní kost, která mu trčí ven z ruky. Při pohledu na jeho roztrhané maso mi žaludeční šťávy vystoupají až do krku a způsobí palčivou bolest. Spolknu je a cítím, jak se vrací zpátky do žaludku, kde na oplátku dráždí sliznici. Pustím se do práce a snažím se kost vrátit tam, kam patří.

Zatímco odpočívám po třech po sobě následujících operacích, spatřím, jak kolem mě běží Am. Musím si s ním promluvit. Ještě dnes.

Zatímco mi hlavou rezonuje Khawfova hrozba, cítím, jak se mi jeho pohled zavrtává do zátylku.

Rozervu ti svět na kusy.

Pokud jde o můj odchod ze Sýrie, je neoblomný a udělá cokoli, aby dosáhl svého. Za ty měsíce, co ho znám, jsem intenzitu jeho naléhání nikdy nechápala, ale dnes se mi v mozku ozývá nový šepot, který je nepochybně důsledkem rozhovoru s Laylou.

Co je na tom, když se zeptáš? Chceš přece jen vědět, kolik by to stálo. Udělej to pro ni.

„Ame,“ vypravím ze sebe. Am se zastaví a otočí se ke mně.

„Ano?“ řekne překvapeně. Je mladší, než vypadá, ale vzhledem k tomu, co se kolem nás děje, není divu, že muž po třicítce už má šediny.

„Já... ehm... přemýšlela jsem...“ začnu koktat a v duchu se za to proklínám. Měla jsem si předem rozmyslet, co přesně budu říkat.

„Chtěla bys na loď, Salamo?“ předejde mě. Rozhoří se mi tvář.

Chytnu se za svůj děravý laboratorní plášť a zmuchlám jeho hrubou látku. Pokládá mě za zbabělce. Zrovna já se ho ptám na možnost opustit zemi! Poslední farmaceutka ve třech okolních čtvrtích.

„Opravdu?“ zeptá se ještě jednou a zdvihne obočí.

V duchu se mi mihne Hamzův úzkostný výraz. „Ano.“

Rozhlédne se kolem, aby se ujistil, že nás nikdo neposlouchá „Dobře. Sejdeme se za deset minut na hlavní chodbě.“

Než mě doktor Zijád nebo Núr přijdou hledat, mám pár minut času. Doktor Zijád vždycky trvá na tom, abych si udělala přestávku, ale stejně se mi začínají potit dlaně. Za deset minut se toho může stát hodně. Náhlé respirační selhání, zástava srdce, další pacient zvracející krev a žluč. *Může se stát cokoli.* Jenže jsem to slíbila Hamzovi. Layla je

moje sestra, jediná příbuzná, kterou ještě mám. A brzy na svět přivede dítě mého bratra. Dítě, o kterém se nikdy nedozvěděl a které nikdy nepozná. Potřebuju *aspoň* vědět, kolik by to stálo a jestli si to můžeme dovolit. A také nechci pokoušet Khawfov trpělivost. Jestli dostojí svým výhrůzkám, tak by mohl dnešek být mým posledním dnem v nemocnici.

„Denivky,“ zašeptám, zatímco se ubírám do hlavní haly a upírám pohled na zablácenou podlahu. „Uvolňuji svalové křeče a dokážou vyléčit otravu arzémem. Denivky. Denivky...“

Hala je plná pacientů a já chápu, proč si Am vybral právě tohle místo. Je to bezplatná reklama pro každého, kdo je v doslechu. Budou vědět, kdo Am je, co dělá a co jim může slíbit – totiž šanci přežít.

Am chodí do nemocnice každý den a shání potenciální klienty, kteří jsou ochotni obětovat celoživotní úspory za plavbu malou lodí na jiný kontinent, o kterém většina z nás četla jen v knihách. Všichni v nemocnici Ama znají, dokonce i doktor Zijád, který je neochvějně přesvědčený, že by v zemi mělo zůstat víc lidí. Ačkoli by asi nikdy nikomu nebránil odejít, přinejmenším už jen proto, že sám svou rodinu poslal pryč. Dokud mu Am nepřekáží v práci, může svobodně šířit svou agendu. A přesně to Am dělá. Drží se dál od lékařů a soustředí se jen na pacienty. Dbá na to, aby se všichni dozvěděli o jeho úspěších, a ukazuje lidem fotografie těch, kteří nakonec dosáhli evropských břehů. Bez takových důkazů by nikdo nebyl ochoten podstoupit riziko utonutí. Na druhou stranu je možná i bez důkazů lepší mít aspoň nepatrnou šanci na přežití než žít v neustálých obavách ze smrti a mučení.

Téměř nikdo se nevydá vratkou bárkou na moře, pokud má jinou možnost.

Ze zástupu unavených tváří na chodbě nápadně vystupuje ta Khawfova. Oči se mu lesknou a rty má sevřené do posměšného šklebu.

Jeho snaha přimět mě k tomu, aby mě dostal na loď, má možná vědecké vysvětlení. Může to být obranný mechanismus, jehož prostřednictvím se můj mozek snaží jakýmkoli prostředky zajistit mé přežití. Ale stejně mi žaludek svírají obavy, jaké hrůzy by mi mohl způsobit.

Během deseti minut se s Amem setkám na hlavní chodbě. Prodírá se mořem těl, až se konečně dostaneme k rozbitému oknu, které je zakryté tenkým prostěradlem.

Nervy mám napjaté k prasknutí, chvěju se po celém těle, a ať dělám cokoli, nejsem s to se uklidnit. Mám panický strach, že by se mohl nečekaně objevit doktor Zijád. Strčím ruce do kapes svého pláště, abych zakryla, jak se mi chvějí. Nemyslím, že kdyby mě viděl, byla bych v tom rozhovoru schopná pokračovat. Mám pocit, jako bych zrazovala svůj lid.

„Tak kolik vás je?“ zeptá se Am a vytrhne mě tak z mých úvah.

„Jsme dvě,“ odpovím. Můj vlastní hlas ke mně doléhá jako odněkud z dálky.

Chvilí si mě zkoumavě prohlíží. „To je celá tvoje rodina?“

Srdce se mi rozpadne na tisíc drobných úlomků.

„Ano.“

Přikývne, ale jeho výraz je lhostejný. Teď už není nic neobvyklého, že rodina má jen jednoho člena.

„Odvezu vás do Tartúsu,“ řekne, jako by se bavil o počasí. „Loď obvykle vyplouvá odtamtud. Po jednom a půl dni plavby po Středozemním moři se dostanete do Itálie. Tam na vás bude čekat autobus, který vás odveze do Německa. Nejdůležitější je dostat se do Itálie.“

S každým jeho slovem mi srdce buší stále rychleji. Navzdory jeho nezáživnému výkladu vidím, jak se přede mnou odvíjí cesta. Loď se

jemně pohupuje na modravých vlnách Středozemního moře, které nás odnášejí do bezpečí. Layla se ke mně otočí a s úsměvem zašeptá: *Jsmo v bezpečí.* Útrobami mi projede palčivá touha.

Z mého přemítání mě vytrhne úpěnlivý dětský pláč. Bolestné sténání pacientů mi najednou připadá naprosto ohlušující. Ne. Ne. Jak jen můžu myslet na své bezpečí, když jsem přísahala, že budu pomáhat nemocným?

Jenže Layla je těhotná a já jsem to Hamzovi *slíbila*. Layla by beze mě nikdy neodjela a já ji nemůžu nechat v Evropě samotnou, když sotva mluví anglicky, natož pak německy nebo italsky. Bez doprovodu by se ve svém stavu stala snadnou kořistí. Zrůdy nejsou jen v Sýrii.

Nerozhodnost je jed, který otravuje mou vůli. Odkášu si.

„Kolik to bude stát?“

Chvíli si mě měří. „Čtyři tisíce dolarů. A musíte počkat, až na vás dojde řada.“

Zamrkám. „Cože?“

„Beru jen dolary. Liry jsou slabé. Čtyři tisíce dolarů. Dva tisíce na osobu.“

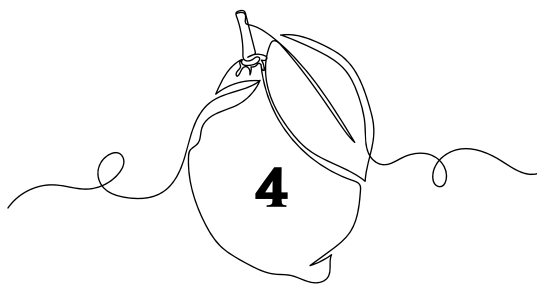
Z obličejů mi mizí barva a v ústech mám sucho. Tolik nemáme. Baba dokázal vybrat šest tisíc dolarů, ale kvůli rostoucí ceně potravin jsme jich velkou část už utratili. Zbývají nám sotva tři tisíce.

Všimne si změny mého výrazu a odfrkne si. „Myslela sis, že dostat se do Evropy bude levné? Myslela sis, že to bude snadné? Mluvíme tu o propašování dvou lidí na jiný kontinent. Tušíš vůbec, kolik vojáků musíme cestou podplatit?“

Podlamuji se mi kolena. „Ty... ty to nechápeš. Ta druhá osoba je moje švagrová. Je v sedmém měsíci. Co když... Ty peníze budu potřebovat, abych se o ni mohla postarat. Tolik jich nemám. *Prosím!*“

Chvilí o tom uvažuje. „Čtyři tisíce dolarů a vezmu vás přednostně. Víc pro tebe udělat nemůžu. Nerozmýšlejte se dlouho, loď na nikoho nečeká.“

Nato udělá čelem vzad. Stojím tam jako zkoprnělá, zatímco Khawf na mě hledí skrz štěrbiny svých očí. Přemýšlím, co s touhle překážkou udělá můj mozek.



Když mě doktor Zijád najde, sedím na podlaze v rohu jednoho z pooperačních pokojů. Rukama si objímám kolena, chvěju se, pláču a kolébám se dopředu a dozadu v zoufalé snaze se uklidnit. Před očima mám dvě nehybné malé holčičky s dírami po kulkách v krku. Armádní odstřelovači se uhnízdili na střechách kolem stanovišť vládní armády, které sousedí s územím pod kontrolou Svobodné syrské armády. Dívky vypadají nejvýš tak na sedm let, šaty mají potřhané a kolena odřená.

Oběťmi odstřelovačů jsou vždy nevinní lidé, kteří se nemohou bránit. Děti, staří lidé, těhotné ženy. Doktor Zijád se od Svobodné syrské armády dozvěděl, že vládní armáda to dělá více méně pro zábavu. V říjnu to téměř schytala dokonce i Layla; teď bez mého doprovodu nesmí vycházet z domu.

Doktor Zijád se ke mně posadí do dřepu. Jeho laskavá tvář je naplněná bolestí a smutkem. „Salamo,“ osloví mě tiše. „Podívejte se na mě.“

Odtrhnu oči od malých tváříček s nafialovělými opuchlými rty a pohlédnu mu do očí. Ruce si přitisknu k puse a modlím se, aby se mi přestaly chvět.

„Salamo, už jsme o tom mluvili. Nesmíte se takhle ničit. Musíte na sebe dbát. Když budete takhle vyčerpaná a ztrápená, nebudete nám k ničemu. Nikdo by se neměl dívat na tyhle hrůzy. Zvlášť ne někdo tak mladý jako vy.“ Najednou jeho pohled zjihne. „Ztratila jste už víc, než by většina dokázala snést. Jděte domů. Když si od nemocnice trochu odpočnete, jen vám to prospěje.“

Ruce mi klesnou do klína. Pomalu mi dochází, co říká. Za posledních sedm měsíců se mi stal skoro tak blízkým, jako mi byl kdysi můj otec. Víím, že jedna z jeho dcer je v mém věku a že mu ji připomínám. Také víím, že by po ní nikdy nežádal to, co žádá ode mě dnes a denně. Abych smáčela své ruce v krvi nevinných lidí a pokoušela se je zachránit, abych se dívala na všechnu tu hrůzu, a přesto se druhý den vrátila. Malá, jen doopravdy nepatrná část mého já ho za to nenávidí. A to přesto, že se ze všech sil snaží pečovat o mé zdraví a nedovolí mi, abych se úplně vyčerpala.

Odkáslu si. „Ještě nám zbývají nějací pacienti...“

„Váš život je stejně důležitý jako ten jejich,“ přeruší mě hlasem, který nestrpí námitky.

„Váš – život – je – stejně – důležitý.“

Zavřu oči a snažím se pochytit jeho slova, snažím se jim uvěřit, ale pokaždé, když se snažím dešifrovat význam, zmizí mi z dosahu.

Přesto se vzchopím a postavím se na nohy, které mě sotva udrží. Mezitím doktor Zijád přehodí přes těla bílé prostěradlo.



Když se skácím na pohovku, Layla dlouho nic neříká.